

Najat El Hachmi, una mare de mel

Carles Montpart Tura

Una de les novetats literàries més celebrades d'aquest any, i al mateix temps un dels títols més venuts del darrer Sant Jordi, ha estat l'última novel·la de l'escriptora catalana d'origen marroquí Najat El Hachmi Mare de llet i mel. Aprofitem l'avinentsa per repassar breument el conjunt narratiu d'una autora que ha aconseguit amb pocs anys tenir un públic lector cada cop més ampli i fidel.

Primera novel·la, primer èxit

Najat El Hachmi (Beni Sidel, Marroc, 1979), nascuda en un petit poble de la província de Nador, es va traslladar als vuit anys, juntament amb la seva mare i els seus germans, a Vic, ciutat on va créixer i on el seu pare ja s'havia instal·lat feia temps. A la capital d'Osona és on El Hachmi va estudiar i va aprendre català —la seva llengua materna és l'amazic— i posteriorment va cursar Filologia Àrab a la Universitat de Barcelona. Abans de poder-se dedicar per complet a viure de l'escriptura, Najat El Hachmi va fer diverses feines, des d'empleada de la neteja, cuinera o monitora d'esports, fins a mediadora cultural a Vic o tècnica d'acollida a Granollers. Després d'haver col·laborat en diversos programes de ràdio, actualment El Hachmi publica regularment articles a *El Periódico de Catalunya*.

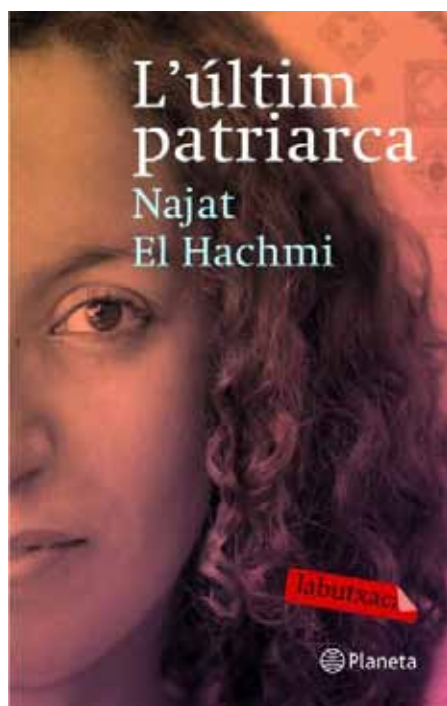
El seu primer llibre, *Jo també sóc catalana* (Columna, 2004), és un conjunt de narracions autobiogràfiques on l'autora aborda el que serà el principal *leit-motiv* de tota la seva obra posterior: el procés d'arrelament al nou país d'aquells que per motius econòmics es veuen obligats a deixar casa seva per instal·lar-se en un entorn completament diferent.

Najat El Hachmi

Un procés ple de dificultats, dubtes i incomprendiments que l'autora de Beni Sidel anirà desgranant des de diversos punts de vista al llarg de les seves obres.

La novel·la, però, que va donar a conèixer l'autora va ser *L'últim patriarca* (Planeta, 2008), obra que va obtenir el Premi Ramon Llull—entre els membres del jurat del qual hi havia, per exemple, escriptors del prestigi de Pere Gimferrer o de Baltasar Porcel— i que va suposar l'entrada per la porta gran al

seu naixement fins que ella està a punt de començar la universitat. Mimoun serà l'exemple del pare dèspota i autoritari que seguirà uns costums ancestrals caracteritzats per l'exercici del patriarcat masclista i que, havent patit una infantesa difícil i trobant-se en un entorn de pobresa, acabarà formant part d'una de les primers onades d'emigració. A la primera part veurem com el seu trasllat a Catalunya —a Vic, tot i que a les novel·les de El Hachmi mai no s'explicita aquest nom— i la seva feina de paleta el farà entrar en un món que l'apartarà progressivament de les seves responsabilitats com a espòs i pare dels membres de la família que s'ha quedat al país d'origen. El relat, de clars ressons autobiogràfics, ens presenta, també, les víctimes d'aquesta situació: la dona i la filla del patriarca. Pel que fa a

aquesta última, la narradora, ella mateixa confessa el següent: "*Jo ja vaig néixer amb aquest deure afectiu, amb una mare esquerpa domesticada des del principi del seu casament i un pare que no veuria gaire sovint; amb aquesta herència havia d'acomplir el meu deure afectiu*" (p. 147).

A la segona part de la novel·la, amb la mare i la filla ja instal·lades a Vic gràcies al reagrupament familiar, s'accentua el mal viure d'una mare que la narradora associa a la Mila de *Solitud*, de Víctor Català: "*La Mila no tenia ni l'Ànima per fer-li costat, la Mila no tenia ningú per primera vegada a la vida en un lloc tan lluny de tot. La mare es va anar fent petita, semblava que es volgués esvaïr. Sobretot quan el pare va tornar a parlar i a nosaltres ens deia allò de digueu a la puta de la vostra mare que... digueu a la porca*

de la vostra mare que... digueu a aquella gossa que..." (p. 177). La filla, progressivament integrada a la societat d'acollida —una integració en què l'escolarització i l'aprenentatge de la nova llengua queda simbolitzat amb el descobriment de les paraules del diccionari Fabra que tanquen cada capítol, així com amb la relació amb els mestres de l'escola i els professors d'institut— no podrà resistir-se, però, a un casament prematur amb un noi àrab que de seguida repetirà els patrons del patriarca. Ara, però, la filla ja no suportarà com la mare aquesta situació i encararà la seva vida en solitud, com la Mila.

L'últim patriarca va obtenir també el premi Prix Ulysse 2009, va ser finalista del Prix Méditerranée étranger 2008 i fins ara s'ha traduït a deu llengües. Pel que fa al caràcter autobiogràfic, l'autora va dir quan es va publicar que "*de fet, hi ha fragments que no sabria dir-te si són realitat o són ficció*", i que, en tot cas, "*la intenció de la novel·la és d'entendre la figura del pare omnipotent, moltes vegades dèspota, però que també té unes altres facetes. Alhora, vol explorar la idea del canvi cultural, que es dona sempre, d'una generació a una altra, però que en aquest context s'ha magnificat*". Però adverteix: "*No és una novel·la sobre la integració, sinó una mirada creativa sobre una realitat que forma part de mi*".

La importància de la sexualitat

Najat El Hachmi ha explicat sovint el xoc que li va representar guanyar

Beni Sidel (Nador)

amb només 29 anys un premi del prestigi i del ressò del Ramon Llull. L'autora ha confessat també que la raó de presentar-se al premi va ser estrictament econòmica. L'escriptora —que ja havia sigut mare amb 21 anys— escrivia des de molt petita però fins aleshores havia hagut de fer tot tipus de feines, les darreres centrades en la gestió de la integració dels immigrants marroquins, primer a Vic i més endavant a Granollers. La necessitat de poder centrar-se,

doncs, en el projecte d'esdevenir una escriptora rep un impuls considerable amb el premi més ben dotat de les lletres catalanes, que en aquell moment assignava al guanyador un import de 90.000 euros.

El Hachmi també ha declarat en alguna ocasió que algú li va aconsellar que en la seva pròxima novel·la s'apartés del tema de *L'últim patriarca* si no volia quedar encasellada com una

autora centrada en el tema de la immigració. Segurament, doncs, fent cas d'aquest consell —cosa de la qual sembla que posteriorment, en certa manera, se'n va penedir— va escriure *La caçadora de cossos* (Columna, 2011), la seva segona obra narrativa. Es tracta, en aquest cas, d'una novel·la que explora en profunditat un dels temes que ja apareixien al final de *L'últim patriarca*, i que serà cada vegada més important en les novel·les posteriors: la sexualitat i la dificultat

que han tingut i segueixen tenint les dones per expressar-la i exercir-la amb plena llibertat.

El relat és, de fet, un llarg monòleg d'una dona que explica a un escriptor —al qual li fa de dona de la neteja— les seves trobades sexuals a la recerca d'experiències "diferents", gairebé en el que podríem qualificar d'una "investigació" sobre la diversitat de les possibles aproximacions a la sexualitat. En el fons, però, ella mateixa reconeix que no és feliç perquè no sap ben bé el que vol. Són unes relacions, doncs, que acaben sempre bastant malament. En una de les catorze històries que conformen la primera part, "La col·lecció", la narradora, que també treballa de netejadora en una gran fàbrica de pizzes, s'embolica amb un anglès vint anys més gran que ella que hi fa de mecànic: *"El sexe amb l'Anglès també era perfecte si no fos que era una estafa, un miratge, que ell no hi va ser mai del tot i feia veure que era una gran història d'amor.[...]L'Anglès, com tants d'altres, també mirava d'imposar-me el plaer. Vostè ho deu saber, que molts homes ho fan,*

això. I és com fer el mateix que feien abans amb les dones però al revés: en comptes de no preocupar-se pels seus orgasmes resulta que ens els obliguen, suposo que en part per sentir-se ells satisfets" (p. 58-59).

L'estil de l'escriptora recorda molt el de Mercè Rodoreda —una de les autores de referència de El Hachmi; de fet, la narradora podria ser perfectament la protagonista d'alguna de les seves novel·les— i la seva recerca d'una escriptura parlada que resulti versemblant, i representa, al meu parer, una de les millors qualitats d'aquesta segona novel·la. A la segona part, "Dos miratges" el punt de vista s'alterna entre un narrador en tercera persona i fragments en cursiva en què seguim tenint el monòleg del personatge principal, una veu que torna a prendre tot el protagonisme a la tercera i última part, "Això és una teràpia". Finalment, els consells de l'escriptor faran que la narradora, cansada de buscar experiències sense sentit, opti per esperar: *"Però m'espero, no tinc cap pressa. Sé que és així com ha de ser, que a poc a poc ens anirem coneixent i un dia vindrà el sexe després de l'amor i serà un sexe meravellós, sap per què? Perquè serà un sexe humà, de tendresa"* (p. 239).

La filla pren la paraula

L'ús de la tècnica del monòleg devia deixar prou satisfeta l'autora catalana d'origen marroquí perquè torna a ser la utilitzada a la seva tercera novel·la, *La filla estrangera* (Edicions 62, 2015, premi BBVA Sant Joan, 2015). En aquest cas, però, i jo

crec que amb molta més maduresa i convenciment, El Hachmi reprèn la trama que havia encetat a *L'últim patriarca*. Ara des del punt de vista de la filla, la novel·la narra l'entrada a la vida adulta d'una noia nascuda al Marroc i criada en una ciutat interior de Catalunya (Vic, és clar, però sempre sense citar-la pel seu nom). Serà la història de la seva rebel·lió personal i del dilema que comporta sortir o no del món de la immigració i dels conflictes, especialment respecte de la relació amb la mare, que pot suposar aquesta "integració". El tema de fons de l'obra, doncs, no pot ser altre que el que El Hachmi ha acabat convertint en l'eix central de la seva escriptura, el de la confrontació de dos mons en què l'únic camí vàlid ha de ser el de la suma, no el de l'exclusió. El Hachmi va construint una obra que li serveix per explicar-se, per centrar-se i per, a partir de les

Mercè Rodoreda

Najat El Hachmi amb el premi Ramon Llull

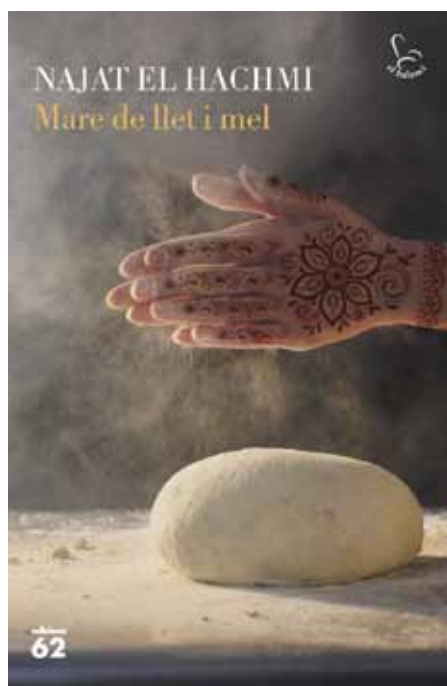

seves arrels marroquines, decidir lliurement el que vol ser, lluny dels estereotips i prejudicis que tant afecten la societat de partida com la d'arribada.

A *La filla estrangera* trobarem moltes referències a obres literàries catalanes (de Miquel Llor, de Montserrat Roig, de Maria Mercè Marçal, de Salvat Papasseit, de Carme Riera i, per descomptat, de Mercè Rodoreda, especialment amb relació a *Aloma*) que constitueixen, al meu entendre, un clar homenatge a tots aquells llibres llegits a l'època de l'institut i que l'autora ha explicat en alguna entrevista que van esdevenir l'autèntica porta d'entrada a la

llengua i a la cultura catalanes. La llengua tindrà a *La filla estrangera* un gran paper. Per una banda, l'amazic és l'idioma oral, portador d'històries familiars ancestrals, que la manté connectada amb els seus orígens i que només parla amb una mare de la qual se sent cada cop més allunyada. Per l'altra, el català serà la llengua d'adopció que l'ha convertida en una altra persona, amb uns altres referents culturals i històrics: "[...] en la llengua de la meua mare ja no tinc un context on tothom la parli i hi pugui anar adquirint més vocabulari per desxifrar-ne les complexitats, jo ja no sóc la llengua de la meua mare" (p. 93)

El relat, força autobiogràfic, ens presenta una noia que, després de l'intent frustrat de fugida amb què comença la novel·la, acabarà cedint, per amor a la seva mare, a fer un viatge al Marroc per casar-se amb el seu cosí. Un cop retornada, la protagonista, tot i haver tret un 9,5 a la Selectivitat, no es pot permetre seguir estudiant i ha de buscar feina i intentar fer tots els tràmits per tal que el seu "marít-cosí" pugui reunir-se amb ella. Un cop aconseguit això, i celebrat de nou el casament a Vic, començarà una mala vida —vivint amb la mare i amb un marit progressivament dèspota— que li farà exclamar el tan conegut rodoledià "quin fàstic, l'amor" (p. 142). Més endavant, la protagonista trobarà feina de mediatra, però caurà en un estat depressiu que un embaràs no farà més que agreujar. Després d'un altre viatge al Marroc en què se sotmet a les cures d'un xaman, la noia torna a Catalunya i té un fill que acabarà deixant a la seva mare perquè ella ha pres la decisió de marxar a viure a Barcelona: *"No podria, per més que ho intentés no podria acostumar-me mai a viure amb ell, a dormir amb ell cada nit, i de sobte vaig veure clar el perill que m'assetjava, el perill profund que amagaven els atacs d'angoixa, el malestar intens de dies i nits, la sensació de veure'm com una ombra desdibuixada que deambulava arrapada als edificis, allà mateix vaig saber que ni tot el meu amor per la mare no farien que aquest perill s'acabés per mi. El perill no era altre que el de la bogeria i, en un moment de lucidesa, els pensaments se'm van*

condensar en una sola idea, una de clara i nítida: val més estar sola que boja" (p. 197).

Fer les paus amb la mare

La filla estrangera acabava amb una emotiva escena en què la protagonista, després de sentir unes dones rifenyas a l'autobús parlant en amazic, es veu assaltada per un intens desig de poder seguir connectada a aquesta llengua, la llengua de la mare, sense haver de deixar de ser el que vol ser: *"Vaig seguir plorant i caminant, caminant i plorant fins que vaig ser a la meua habitació i allà no vaig parar fins passades unes hores. Quan en vaig tenir prou, de plorar, vaig decidir escriure. Escriuria la història de la meua mare per recuperar-la, per recordar-la, per fer-li justícia i perquè tot el que em pensava que havia oblidat, tot el que tenia a*

veure amb ella, en realitat ho duia a dins sense saber on. Escriuria la seva història i així podria destriar-la de la meua. Escriuria la seva història i així podria ser jo sense ser per ella però també ser jo sense ser contra ella" (p.213).

No hi podria haver millor introducció per explicar el contingut i el sentit de l'última novel·la de Najat El Hachmi, *Mare de llet i mel* (Edicions 62, 2018), una obra encapçalada per la dedicatòria: *"A la meua mare que, sense saber llegir, em va ensenyar a escriure"* i per la citació de *L'art d'estimar*, d'Erich Fromm *"La majoria de mares poden donar 'llet', però només una minoria també saben donar 'mel'".*

Mare de llet i mel, al meu parer la millor de les novel·les escrites fins ara per El Hachmi, constitueix, de fet, el tercer graó d'una trilogia que completa els dos punts de vista amb què l'autora havia abordat fins ara el tema de la immigració relatada a partir de la pròpia experiència: a la visió del pare i de la filla, ara ens hi afegeix en un magnífic llibre les vivències de la mare, en un notable esforç narratiu i lingüístic per bastir una història emotiva, suggerent i literàriament molt atractiva.

Mare de llet i mel alterna la narració en primera persona, en forma de relat oral (l'autora posa en boca de la protagonista el famós "Què us diré" del cronista Ramon Muntaner) de Fatima, una dona del Rif que deixa el poblet on ha nascut per emigrar sola amb la seva filla a Catalunya. En aquest relat explica a les seves sis germanes

tota la seva experiència, des de la incertesa per arribar al destí fins a les dificultats per establir-se en un entorn completament desconegut. Per altra banda, ens trobarem amb passatges en tercera persona a través dels quals coneixerem tota la vida de la protagonista abans d'abandonar el Marroc.

La novel·la serà, per tant, una immersió en la vida quotidiana d'una petita comunitat rural pobra del Rif, especialment centrada en les problemàtiques —però també riques— relacions que s'estableixen entre els diferents membres de la família que conviuen en una mateixa casa, d'una banda, i per l'altra una crònica de la part més desconeguda de la immigració: el del sofert paper de les dones analfabetes que amb un gran esforç, i sovint seguint els marits, acaben desplaçant-se a un nou país on sovint trobaran per primer cop a la vida el seu espai propi. En el cas concret de la Fatima, el viatge té la intenció de reunir-se amb el marit, Mohamed Sqali, el qual refusarà la seva presència perquè ha encetat una nova vida amb una altra dona. L'únic consol de Fatima, doncs, serà la seva relació amb la filla, Sara, una filla que se li anirà convertint cada cop més en "estrangera".

Aquesta darrera novel·la de Najat El Hachmi respon, doncs, a un gran repte literari i personal: donar veu a les dones que mai no n'han tingut, una veu que ens transporti als seus orígens, però que també ens embolcalli amb tota la riquesa de la seva cultura originària. La gran importància que en aquesta obra

pren el fet de fer el pa, per exemple, que Fatima aprèn de ben petita, és un dels símbols més clars d'aquesta intenció de l'autora. Un altre dels temes cabdals de l'obra —i, de fet, com hem vist, de tota la producció literària de Najat el Hachmi— és l'anàlisi de les vivències de la sexualitat per part dels personatges femenins: el descobriment de la sexualitat, que tant pot ser feliç com angoixant, i després tots els condicionants socials i familiars que tradicionalment no han permès que les dones n'hagin pogut gaudir plenament. L'altre gran encert de la novel·la és, al meu entendre, l'enorme esforç que ha fet l'autora per traduir al català el ric món oral de la seva llengua materna.

A la segona part de la novel·la tornem a trobar la mateixa història que el lector ja coneix de *La filla estrangera*, en aquest cas protagonitzada per Sara Sqali, la filla de Fatima: el seu plaer per la lectura, la desconfiança que això genera i el seu progressiu allunyament de la mare i, finalment, el casament amb el cosí per contentar la mare, el seu embaràs i la fugida un cop ha nascut el fill, del qual se'n farà càrrec Fatima. La novel·la es clou amb el capítol "Carta sonora d'una mare", que representa l'enregistrament que fa Fatima de diverses comunicacions orals per tal de recuperar el contacte amb la filla, i a través de les quals li demana disculpes per haver forçar el seu casament: "*Com vaig equivocar-me tant? Se'm va ocórrer aquella idea nefasta, ja et dic que tenia molta por, vaig*

pensar que si et casaves amb Driss ho tindriem tot solucionat; ja que no havíem tingut casa nostra, la dels meus pares es convertiria així en la nostra. Per fi tindriem un lloc on tornar. No vaig adonar-me que era molt més important cuidar el lloc on havíem de viure que el lloc on havíem de tornar. No em vaig adonar que t'havia de fer costat en les teves decisions d'aquí, que tu ja et d'aquí i d'allà només en tens la naixença" (p. 377-378). Fatima acaba la comunicació suplicant que la seva filla s'hi posi en contacte, perquè "les mares arrelem en els nostres fills" (p. 382).

Najat El Hachmi, com ja hem dit, va ser mare amb vint-i-un anys. Més endavant, amb trenta-dos, ho va tornar a ser, una experiència que en més d'una entrevista ha confessat que l'ha marcat profundament. Amb tot el que ha estat capaç de transmetre'ns en els seus llibres, estem segurs que, com a mínim, ha intentat ser una mare de mel.